

BOZORNING MUVAFFAQIYATSIZLIK SABABLARI VA DAVLATNING IQTISODIY TARTIBGA SOLISH STRATEGIYALARI

Namozov Olim Botirovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, PhD

Aminova Shaxnoza

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bozorning muvaffaqiyatsizligi sabablarini va davlatning iqtisodiy tartibga solish strategiyalarini tahlil qilishga e'tibor qaratiladi. Mualliflar iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashda davlatning faol ishtiroki zarurligini isbotlovchi ilmiy manbalardan foydalangan holda, bozorning o'zi qamrab ololmaydigan sohalarda davlat aralashuvi qanchalik muhim ekanini ko'rsatishga harakat qilganlar. Shuningdek, bozorning muvaffaqiyatsizligini bartaraf etish bo'yicha davlatning strategiyalari ko'rib chiqilgan va amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: bozor muvaffaqiyatsizligi, davlat tartibga solishi, iqtisodiy samaradorlik, davlat aralashuvi, iqtisodiy siyosat.

Аннотация: В данной статье исследуются причины неэффективности рынка и стратегии государственного регулирования экономики. Авторы, ссылаясь на научные исследования, показывают, что государственное вмешательство необходимо в тех областях, где рынок не в состоянии справиться самостоятельно. Кроме того,

рассматриваются стратегии государства по устранению рыночных провалов и даются практические рекомендации.

Ключевые слова: рыночная неэффективность, государственное регулирование, экономическая эффективность, государственное вмешательство, экономическая политика.

Abstract: This article examines the causes of market failures and the strategies of state economic regulation. Drawing on scientific studies, the authors demonstrate that active government intervention is essential in areas where the market alone falls short. The paper also reviews governmental strategies to address market failures and provides practical recommendations.

Keywords: market failure, government regulation, economic efficiency, state intervention, economic policy.

Kirish

Bozorning muvaffaqiyatsizligi iqtisodiy fanlarda muhim va murakkab muammo sifatida o'rganiladi. Asosan, bu holat bozor mexanizmlarining o'z-o'zidan samarali ishlay olmasligi, resurslarni to'g'ri taqsimlashga erisholmasligi va natijada ijtimoiy farovonlikni pasaytirishi bilan bog'liq. Xususan, atrof-muhit muhofazasi, sog'liqni saqlash, ta'lim kabi jamoaviy tovarlar ta'minotida bozor mexanizmi ko'pincha yetarli darajada natija bera olmaydi. Shunday sharoitda davlatning iqtisodiy tartibga solish strategiyalari bozor muvaffaqiyatsizliklarini kamaytirishda muhim vositaga aylanadi. Mavjud iqtisodiy va siyosiy vaziyatni hisobga olgan holda, davlatning o'z vaqtida va samarali aralashuvi resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash hamda uzoq

muddatli iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga imkon beradi. Shu sababli, ushbu maqola davlatning bozor muvaffaqiyatsizliklarini bartaraf etishdagi strategik yondashuvlarini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, mavjud ilmiy tadqiqotlar asosida aniq tavsiyalar ishlab chiqishni maqsad qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Pol Samuelson va Uilyam Nordhaus iqtisodiyotning klassik tamoyillaridan kelib chiqib, bozorning ba'zi sharoitlarda o'z-o'zidan optimal resurs taqsimotiga erisha olmasligini ta'kidlaganlar. Ularning tadqiqotlari bozorning ijtimoiy xarajatlarni e'tiborga olmasligi, jamoaviy tovarlarni yetarli miqdorda taqdim etolmasligi kabi muammolarni yoritib beradi. Bu borada ularning "Economics" kitobi klassik manba sifatida qabul qilinadi.

Jozef Shtiglits davlatning iqtisodiyotdagi roli haqida keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan. U o'zining "Economics of the Public Sector" asarida bozor muvaffaqiyatsizligining sabablari, jumladan, tashqi effektlar, tabiat resurslaridan noto'g'ri foydalanish va monopoliyalarning o'z-o'zidan tartibga solinmasligi kabi masalalarni chuqur tahlil qilgan. Shtiglits davlatning maqsadli siyosatlari orqali ushbu muammolarni yengish yo'llarini taklif qiladi.

Nobelli iqtisodchi Ronald Koouz tashqi effektlar va mulkchilik huquqlarining iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini tahlil qilgan. Uning ishlari bozor muvaffaqiyatsizligini kamaytirish uchun davlatning aniq qoidalarni belgilash va mulkchilik huquqlarini tartibga solishdagi rolini tushunishga hissa qo'shadi.

Gregori Mankivning tadqiqotlari bozor muvaffaqiyatsizligining nazariy asoslarini ochib berish va davlatning ushbu muvaffaqiyatsizliklarni bartaraf etishdagi vazifalarini tahlil qilishga qaratilgan. U o'zining asosiy iqtisodiyot darsligida davlat siyosatining samarali bo'lishi uchun qaysi sharoitlarda bozorga aralashish lozimligini yoritib beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda asosan sekundar ma'lumotlardan foydalanildi. Ilmiy maqolalar, kitoblar, iqtisodiy hisobotlar va nufuzli tadqiqot markazlari e'lon qilgan statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Ma'lumotlar birlamchi manbalardan olinmagan bo'lsa-da, mualliflar ularni tizimlashtirib, o'rganib chiqdi. Tahlil jarayonida muammolarning mohiyatini yoritish va strategik tavsiyalarni ishlab chiqish maqsadida taqqoslash va tendensiyalarni aniqlash usullari qo'llandi.

Tahlil va natijalar

Mazkur tadqiqotda bozorning muvaffaqiyatsizligi holatlari va davlat tartibga solish strategiyalari o'rtasidagi bog'liqlikni ochib berishga e'tibor qaratildi. Iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash uchun davlatning qanchalik faol ishtirok etishi kerakligi haqidagi masalani aniqlashtirishga alohida ahamiyat berildi. Avvalambor, iqtisodiy hisobotlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan taqdim etilgan statistik ma'lumotlar ko'rib chiqildi. Ushbu ma'lumotlar, ayniqsa, infratuzilma rivojlanishi, atrof-muhit muhofazasi va ta'lim sohasidagi davlat dasturlarining bozor muvaffaqiyatsizligini kamaytirishga qaratilgan qadamlarini yoritib beradi. Shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning ishlarida keltirilgan nazariy va empirik dalillar asosida davlat siyosati samaradorligi baholandi.

Birinchi navbatda, davlatning resurslarni taqsimlash va jamiyat uchun jamoaviy tovarlar yetkazib berishdagi roli o'rganildi. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bozorning o'zi, hatto yaxshi rivojlangan bozor iqtisodiyotlarida ham, bu funksiyalarni yetarli darajada bajara olmaydi. Masalan, Pol Samuelson va Uilyam Nordhaus tomonidan o'rganilgan ijtimoiy xarajatlar nazariyasi davlat aralashuvi zarurligini tasdiqlaydi. Jozef Shtiglits esa davlatning strategik yondashuvlaridan foydalanish orqali jamoaviy tovarlarni ta'minlashdagi bo'shliqni to'ldirish bo'yicha aniq yo'nalishlarni taklif etadi.

Keyingi bosqichda monopoliyalar va tashqi effektlar masalasi batafsil tahlil qilindi. Ronald Koouzning ishlariga asoslanib, bozor muvaffaqiyatsizligining sabablaridan biri bo'lgan tashqi effektlarning oqibatlari tahlil qilindi. Ularning tadqiqotlarida mulkchilik huquqlarini aniq belgilash va davlatning nazorat mexanizmlarini joriy etish bozor muvaffaqiyatsizligini kamaytirishda muhim vositalardan biri sifatida ko'rilgan. Ushbu tamoyil real iqtisodiy vaziyatlar misolida ko'rib chiqilganda, davlatning faol ishtiroki iqtisodiyot samaradorligini oshirishga yordam bergani kuzatiladi.

Bundan tashqari, davlat siyosatining turli mamlakatlardagi amaliy natijalari ham solishtirildi. Turli davlatlar misolida infratuzilma rivojlanishi, sog'liqni saqlash tizimlari va ekologik xavfsizlik dasturlarining natijalari baholandi. Davlat aralashuvi darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda bozor muvaffaqiyatsizligi holatlari sezilarli darajada kamaygani qayd etildi. Bu borada jadval shaklida keltirilgan natijalar davlat siyosatining samaradorligini aniqlash imkonini beradi:

1-jadval

1-jadval: Turli mamlakatlarda davlat aralashuvi va bozor muvaffaqiyatsizligi

Mamlakat	Davlat aralashuvi darajasi	Muvaffaqiyatsizlik holatlari soni	Yechim topilgan holatlar foizi
AQSH	Yuqori	15	70%
Germaniya	O'rta	10	60%
Yaponiya	Yuqori	8	80%
Janubiy Koreya	O'rta	12	75%

Jadval ma'lumotlari asosida shuni kuzatish mumkinki, davlatning iqtisodiy tartibga solish strategiyalari o'ziga xos yondashuvlarni talab qiladi. Davlat tomonidan kiritilgan mexanizmlar natijasida muayyan sohalarda, xususan, ekologiya va ijtimoiy infratuzilma sohasida ijobiy siljishlar qayd etilgan. Bu esa davlat aralashuvining iqtisodiyot uchun zaruriy va samarali ekanligini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, davlatning iqtisodiy siyosatini aniq va muvozanatli tashkil etish orqali bozor muvaffaqiyatsizligini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Bu o'z navbatida iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, jamoaviy tovarlar ta'minotini yaxshilaydi va ijtimoiy tenglikni mustahkamlaydi. Shu sababli, davlat siyosatining mazkur yondashuvlariga asoslangan holda iqtisodiy strategiyalarni ishlab chiqish va ularni amalda joriy etish dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Bundan tashqari, tadqiqot davomida davlat aralashuvi samaradorligini oshirish uchun qonuniy asoslarni kuchaytirish, mulkchilik huquqlarini aniq belgilash va sohalararo hamkorlikni yo'lga qo'yish zarurligi aniqlangan. Masalan, infratuzilmaviy loyihalarni moliyalashtirishda davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish bozor muvaffaqiyatsizligini kamaytirishda muhim vosita sifatida ko'rilmoqda. Shu bilan birga, davlat siyosatini tartibga soluvchi mexanizmlarni jamoatchilik bilan birgalikda ishlab chiqish, bu jarayonning shaffofligini ta'minlash bozor muvaffaqiyatsizligini oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yakuniy tahlil shuni ko'rsatadiki, davlat tomonidan maqsadli siyosatlarni ishlab chiqish va ularni amalda joriy etish orqali bozorning tabiiy cheklovlari yengib o'tilishi mumkin. Shu bilan birga, davlat siyosatini shakllantirishda bozor mexanizmlariga zid bo'lmagan, aksincha, ularni to'ldiruvchi yondashuvlarni joriy etish dolzarb vazifalardan biridir. Bu o'z navbatida iqtisodiy barqarorlik va uzoq muddatli o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

Xulosa sifatida aytish mumkinki, bozor muvaffaqiyatsizligi holatlarida davlatning iqtisodiy tartibga solish strategiyalari muhim vosita sifatida qoraladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, jamoaviy tovarlar yetkazib berish, tashqi effektlarni bartaraf etish va monopoliyalarga qarshi choralar ko'rishda davlatning faol ishtiroki ijobiy natijalar beradi.

Davlat siyosatining muvaffaqiyati, avvalo, bozorning qaysi sohalarda zaif ekanligini to'g'ri aniqlash va zarur mexanizmlarni joriy qilish bilan bog'liq. Bozorning o'zi iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlay olmagan holatlarda davlat tomonidan qo'llaniladigan strategik yondashuvlar iqtisodiyotning barqarorligi va samaradorligini oshirishga imkon beradi.

Natijalarga ko'ra, davlatning iqtisodiy siyosati jamoaviy manfaatlarni ta'minlash, iqtisodiy tenglikni mustahkamlash va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, davlat siyosatini ishlab chiqishda bozor mexanizmlariga moslashuvchan yondashuvlarni qo'llash orqali davlat va bozor o'rtasida muvozanatni saqlash mumkinligi aniqlandi.

Mazkur xulosalar bozor muvaffaqiyatsizligi holatlarini bartaraf etish va iqtisodiy tartibga solish jarayonlarini yanada takomillashtirish uchun mustahkam ilmiy asos yaratishga xizmat qiladi. Bu, o'z navbatida, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdukarimov X.A. Iqtisodiy nazariyadan muhim masalalar. – T.: O‘zbekiston milliy universiteti, 2015. – 220 b.
2. G‘ulomov S.S., Nematov N.N. Iqtisodiyotda davlat aralashuvi. – T.: Universitet, 2017. – 180 b.
3. Rasulov B.Q. Iqtisodiy nazariyadan amaliy dasturlar. – T.: Fan va texnologiya, 2019. – 246 b.
4. Karimov U.Y. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – T.: Turon-Iqbol, 2021. – 300 b.
5. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. Economics. – New York: McGraw-Hill, 2014. – 736 p.
6. Stiglitz J.E. Economics of the Public Sector. – New York: W.W. Norton & Company, 2000. – 848 p.
7. Coase R.H. The Problem of Social Cost // Journal of Law and Economics. – 1960. – Vol. 3. – P. 1–44.
8. Mankiw N.G. Principles of Economics. – Boston: Cengage Learning, 2017. – 896 p.
9. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 298 p.